

ПРАВО ВЛАСНОСТІ В КОСМІЧНОМУ ПРОСТОРИ

PROPERTY RIGHTS IN OUTER SPACE

Яшарова Д.В., студентка III курсу

*Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Стоянова В.О., студентка III курсу

*Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Веремєєва О.Р., студентка II курсу

*Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Ця стаття присвячена праву власності в космічному просторі. Використання космосу як ресурсу стає дедалі популярнішим. Люди прагнули використовувати землі за межами Землі й отримувати від них економічну вигоду. Ця стаття стосується лише матеріальної власності та не включає інтелектуальну власність у свій аналіз. Діяльність у космічному просторі регулюють такі договори як: Договір про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла (Договір про космос), Угода про діяльність держав на Місяці та інших небесних тілах (Договір про Місяць), Угода про рятування космонавтів, повернення космонавтів і повернення об'єктів, запущених у космічний простір, Конвенція про міжнародну відповідальність завдану космічними об'єктами, Конвенція про реєстрацію об'єктів, що запускаються у космічний простір. Право власності є одним з найголовніших прав людини, впродовж всього свого існування людина намагається набути права на землю. Освоєння космічного простору призвело до того, що люди прагнуть також набути право власності на цю землю. У зв'язку з відсутністю міжнародного спеціального законодавства, яке б детально регулювало питання право власності в космічному просторі, існує безліч колізій та прогалин в цьому питанні. Вивченням даної проблематики в певній мірі займалися такі дослідники як: М. Лістнер, С.В. Кочетков, Е. Гантріп, В.Г. Поп та ін. Незважаючи на активне обговорення в засобах масової інформації проблем щодо права власності в космічному просторі, дане питання залишається фактично нерегульованим на законодавчому рівні та практично недослідженим у наукових колах. Метою даної статті є дослідити нормативно-правові акти які регулюють діяльність в космічному просторі, дослідити чи існує право власності в космосі. Автори зробили такі висновки, щоб уникнути колізій стосовно права власності в космічному просторі, потрібно розробити офіційне тлумачення ст. 2 «Договору про космос».

Ключові слова: космічний простір, небесні тіла, національне привласнення, принцип *res communis*, право власності.

This article deals with the ownership of outer space. The use of space as a resource has become increasingly popular in recent years. People tried to use it for economic purposes and to use land outside the land. This article applies only to tangible assets and does not include intangible assets in its analysis. Space activities are governed by treaties such as: Treaty on the Principles of Exploration and Use of Outer Space by States, including the Moon and Other Celestial Bodies (Space Treaty), Agreements on the Activities of Lunar States and Other Celestial Bodies (Moon Treaty), Astronaut Rescue, and Astronauts Return and the return of objects launched into space, the Convention on the International Liability for Space Objects, the Convention on the Registration of Objects Launched into Outer Space. These agreements declared a space of "res communis", in which all companies have shared access to resources that exist in its field, and for which it is forbidden to claim property. The *res nullis* method was rejected because it declared outer space available for conquest. These treaties encourage the exploration of outer space for peaceful purposes. Particular attention is paid to the fact that there is no single legislative strategy on this issue. The article emphasizes that national appropriation is strictly prohibited, it does not mention private ownership of celestial bodies. Confusion over private property has led to many claims to land from people, especially Dennis Hope. However, these claims run into obstacles such as the lack of a permanent settlement, the lack of sovereignty, the unproductive use of goods prohibiting resale, and the principle of *res communis*. The authors made the following conclusions, in order to avoid conflicts over property rights in outer space, it is necessary to develop a formal interpretation of Art. 2 of the "Space Treaty".

Key words: outer space, celestial bodies, national appropriation, *res communis* principle, property right.

Право власності є центральним правом у системі речових прав, воно виходить за рамки регулювання внутрішньодержавним правом і закріплюється на міжнародному рівні. Право власності є складним комплексом, публічно-правовим і приватноправовим інститутом одночасно. Вперше право власності отримало своє закріплення у «Загальній декларації прав людини» 1948 р. [1].

Коли люди почали досліджувати і досягати нових вершин у космічному просторі, постало питання регулювання його діяльності. Юридичний підкомітет Комітету ООН з використання космічного простору в мирних цілях (UNCOPUOS) запровадив кілька договорів, таких як Договір про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла (Договір про космічний простір) [2], Угода про діяльність держав на Місяці та інших небесних тілах (Договір про Місяць) [3], Угода про рятування космонавтів, повернення космонавтів і повернення об'єктів, запущених у космічний простір [4], Конвенція про між-

народну відповідальність завдану космічними об'єктами [5], Конвенція про реєстрацію об'єктів, що запускаються у космічний простір [6]. Здійснення суверенного контролю в космічному просторі було початковим акцентом розробників Договору про космічний простір. Вони відкинули концепцію *res nullis*, яка б розглядала космічний простір як «незатребувану територію», яка нікому не належить, але була доступна для завоювання. Така угода дозволила б державам безперечно вимагати права власності на небесні тіла, які вони першими досягли та виключили доступ до всіх інших. Натомість вони оголосили космічний простір *res communis*, де всі суб'єкти господарювання, окремі або корпоративні, та країни мають спільний або відкритий доступ до ресурсів, що містяться в його царині, і яким заборонено пред'являти претензії на право власності [7]. Основними принципами, що регулюють ці договори, є недержавне привласнення космічного простору та *res communis*.

Двома важливими договорами у зв'язку з правами власності на космічний простір є Договір про космічний

простір і Договір про Місяць. Договір про космічний простір забезпечує базові рамки міжнародного космічного права та включає такі принципи, як дослідження та використання космічного простору, які повинні здійснюватися на благо та в інтересах усіх країн і всього людства, а також простір повинен бути вільним для дослідження та використання усіма державами. «Цей принцип породжує принцип спільної спадщини людства. Спільна спадщина людства, яка, хоча і не була прямо зазначена, обговорюється у ст. I, II та IV. Це принцип міжнародного права, який стверджує, що визначені територіальні райони й елементи загальної спадщини людства (культурної та природної) повинні зберігатися в довірі для майбутніх поколінь і бути захищеним від експлуатації окремими національними державами або корпораціями. Спільна спадщина людства, однак, має дуже обмежений обсяг у космічному просторі через неоднозначність договорів, що регулюють його» [8].

Стаття II Договору про космічний простір чітко забороняє будь-яке національне привласнення, ані шляхом проголошення суверенітету, ані шляхом використання або окупації, ані будь-якими способами. Це означає, що уряди світу не можуть придбати жодної землі для власної вигоди у відкритому космосі. Однак лавізкою в договорі є замовчування щодо приватної власності на небесні тіла. Згідно зі статтею II Договору про Місяць, з іншого боку, чітко забороняє будь-яку приватизацію Місяця та інших небесних тіл навіть окремою особою. Ця стаття також передбачає, що «Місяць та його природні ресурси є спільною спадщиною людства».

Незважаючи на те, що космічний простір не може бути привласнений націями, космічні об'єкти, запущені націями, вважаються власністю держав.

Хоча національне привласнення категорично не дозволяється, про приватну власність небесних тіл немає жодної згадки. Плутанина щодо прав приватної власності породила багато претензій на цю землю з боку людей.

Основним продавцем ділянок на Місяці та інших небесних тілах виступає американська компанія «The Lunar Embassy», заснована 1980 р. громадянином США Деннісом Хоупом та зареєстрована в штаті Невада (США). Він зареєстрував в окружному суді Сан-Франциско свої права на Місяць як безхазяйне майно та оголосив себе його володільцем, як і інших планет Сонячної системи, крім Землі та Сонця, отримавши при цьому в земельній службі Сан-Франциско свідоцтво про право власності на Місяць та 52 небесних тіла Сонячної системи [10]. Відтоді шляхом укладання договорів купівлі-продажу належна Д. Хоупу компанія «The Lunar Embassy» здійснює продаж ділянок на Місяці та інших небесних тілах: офіційні представництва американської компанії відкрито у 35 країнах (Англія, Франція, Японія, Російська Федерація та ін).

Компанія хоча привернула багато уваги до себе, є кілька проблем з її територіальними претензіями. Одним з головних недоліків є відсутність постійного поселення на Місяці. Незважаючи на те, що у Місячного посольства є клієнти, які є його громадянами, вони не живуть разом на Місяці, а отже поселення не є постійним. Щоб вимагати права власності на землі, це робиться або за цивільним законодавством, або за загальним правом. Цивільне законодавство вимагає від особи зайняти незатребувану землю, окупувати її, користуватися нею та робити з нею щось продуктивне для витребування своїх прав власності. Після цього Уряд визнає його права на це майно. Це метод використання та заняття. Відповідно до загального права, майнові права походять від держави, вся територія держави є її власністю. Оскільки космічний простір не визнає суверенітету, цивільне законодавство повинно застосовуватися у космічному просторі. У цій справі, однак, єдиним використанням майна є його перепродаж. Нині, використовуючи технології, жодна людина не може піти на Місяць і почати там жити, і займатися будь-якою

професією. Отже, той факт, що на заявлених територіях не проживає жоден клієнт, не можна сказати, що Місяць належить Місячному посольству.

Як уже обговорювалося вище, космічний простір слідує концепції *res communis*, а не *res nullis*. Космічний простір призначений для задоволення та експлуатації кожним, і жодна людина не може претендувати на нього як на власний.

Такі претензії широко відкривають дискусію щодо приватної власності на космічний простір. Це залишає велику прогалину в інтерпретації статті II Договору про космічний простір.

Це підводить нас до основного питання тлумачення. Існує чотири способи інтерпретації приватної власності в космічному просторі. Перший – це м'який метод, при якому національне привласнення вважається окремим від приватної власності. Таке тлумачення підтримує претензії таких людей, як Денніс Хоуп, які вважають, що в Договорі про космічний простір є лавізка, а саме в статті II Договору про космічний простір [11].

Більшість авторів дотримуються іншої думки – приватна власність також заборонена в рамках OST і що приватні власності є лише продовженням нації. Багато сходяться на тому, що така думка дотримувалася навіть під час формулювання OST. «Делегат від Бельгії заявив, що «його делегація взяла до уваги тлумачення терміну «непривласнення», висунуте декількома делегаціями, як таке, що стосується як встановлення суверенітету, так і створення прав власності на приватне право. Французький делегат також згадав, що одним із трьох основних принципів, який було затверджено, є заборона будь-яких вимог суверенітету або майнових прав у космосі. Причина, чому чітка згадка про заборону приватної власності не була згадана, полягала в тому, що про таке вже говорили за столом переговорів. Ще одним моментом, що працює на користь цієї думки, є слова у статті «Будь-якими іншими способами». Привласнення не може бути будь-яким способом, а отже, приватна власність включена в нього. Кінцевою підтримкою цієї точки зору може бути той факт, що приватна власність не може існувати без національного присвоєння. Це означає, що людина займає землю від імені держави. Отже, держава повинна визнати таку вимогу» [11].

Інша позиція полягає в тому, що приватна власність може відбуватися за умов індивідуального суверенітету. Можна стверджувати, що існування держави не вимагає народження майнових прав. Багато різних авторів зауважують, що нерухомість не є лише словом, але воно формується мораллю та етикою, такою як довіра, повага, турбота й обов'язок по відношенню до природи тощо [12]. Отже, згідно з цим поглядом, можна претендувати на індивідуальний суверенітет.

Остання точка зору полягає в тому, що приватна власність може мати місце під міжнародним суверенітетом. У статті II OST зазначено, що не може бути національного присвоєння. Ніде не написано про міжнародне привласнення.

Рада директорів Міжнародного інституту космічного права, однак, у своїй заяві дала значний поштовх точці зору, що стаття II OST включає заборону на приватне привласнення космічного простору. Рада зазначила, що «діяльність неурядових структур є загальнодержавною. Таким чином, заборона національного привласнення включає привласнення приватними особами, будь то фізичними особами чи корпораціями, оскільки це буде національною діяльністю» [13].

Нещодавно NASA оголосило про новий набір принципів управління цивільним дослідженням та використанням космічного простору, який називається «Угоди Артеміди», які названі на честь його програми «Артеміда» щодо повернення астронавтів на Місяць. Передбачається, що космічні агенції, які приєднуються до NASA у про-

грамі «Артеміда», будуть виконувати двосторонні угоди, що відображають принципи Артемідських угод. Принципи охоплюють широкий спектр питань, що стосуються освоєння космосу, таких як взаємодія, деконфлікт та видобуток та використання ресурсів на Місяці, Марсі та астероїдах.

Угодами про Артеміду зазначається, що «здатність добувати та використовувати ресурси на Місяці, Марсі й астероїдах буде критично важливою для підтримки безпечного та стійкого освоєння та розвитку космосу». Угодами наголошується, що така діяльність повинна проводитися відповідно до Договору 1967 р. про принципи, що регулюють діяльність держав у дослідженні та використанні космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла (Договір про космічний простір), і, зокрема, статті III, IV та XI. Незважаючи на те, що в Артемідських домовленостях явно не йдеться про права власності, те, що зазначили американські чиновники Reuters, узгоджується з політикою США щодо цього питання, яка нещодавно була висловлена в ЕО 13914. ЕО 13914 посилається на Директиву І про космічну політику президента Трампа, яка вносить зміни до космічної політики колишнього президента Обами, вона включає «повернення людей на Місяць для довгострокових досліджень та використання» яка буде залучати як комерційних, так і міжнародних партнерів. Сам ЕО знову наголошує на важливості ролі комерційних партнерів у відновленні та використанні космічних ресурсів на службу довгострокових розвідок та наукових відкриттів. Тим самим він ще більше посилює політику, передбачену Законом США про дослідження та використання космічних ресурсів 2015 р. (Розділ V Закону США про конкурентоспроможність запуску комерційного космосу 2015 р.). Це вимагає від Президента сприяння комерційному відновленню космічних ресурсів громадянами США та підтверджує, що громадяни США мають право на будь-які космічні ресурси, які вони отримують шляхом комерційного відновлення.

У зв'язку з цим виникає питання, чи можуть угоди, підписані в рамках Артемідських угод, забезпечити достатню основу для режиму власності, на який можуть покладатися приватні компанії. Прямий намір полягає у підписанні двосторонніх угод між NASA та космічними агентствами міжнародних партнерів у контексті програми «Артеміда». Оскільки це, здається, є двостороннім, а не багатостороннім документом, це порушує питання про те, як права власності можуть бути визнані між міжнародними партнерами, якщо між ними також немає окремих угод; і, залежно від кількості партнерів, чи може система мати достатньо широку базу для забезпечення комфорту компаніям.

Хоча Артемідські угоди не містять чітких відомостей про права власності, і тому поки не ясно, що саме мають на увазі США в цьому відношенні. Одним із можливих джерел ідей є «Будівельні блоки для розробки міжнародної основи діяльності з космічних ресурсів», яка була прийнята Гаазькою робочою групою з питань управління космічними ресурсами в листопаді 2019 р. [14]. 35 членів робочої групи є основними зацікавленими сторонами урядів, промисловості, університетів, громадянського суспільства та дослідницьких центрів. Робоча група була створена в 2016 р. для того, щоб закласти основи для системи управління космічними ресурсами.

Розділ 8.1 блоків передбачає, що міжнародні рамки повинні гарантувати, що права на видобуті космічні ресурси, а також на продукти, отримані з них, можуть бути законно набуті за допомогою внутрішнього законодавства, двосторонніх угод та/або багатосторонніх угод. Відповідно до доданого Коментаря [15] до блоків, ключовою правовою основою розділу 8.1 є свобода для всіх держав використовувати простір, передбачена статтею І Договору про космічний простір. Водночас розділ 8.3 блоків повторює принцип неприсвоєння відповідно до ст. II Договору про космічний простір.

Одним із способів припинення незаконного продажу ділянок на Місяці та інших небесних тілах є адекватне реагування на цю ситуацію державами-учасницями Договору про космічний простір, оскільки саме держави несуть міжнародну відповідальність за національну діяльність у космічному просторі незалежно від того, здійснюється вона урядовими чи неурядовими органами, а також за забезпечення відповідності національної діяльності принципам міжнародного космічного права.

Нині єдиною державою світу, яка відреагувала на спроби продажу ділянок на Місяці, є Китайська Народна Республіка (КНР). Департаментом промисловості і торгівлі КНР була порушена справа проти офіційного американського представництва «Місячного посольства» у КНР. Визнано, що торгівля ділянками на Місяці є шахрайством, що здійснювалося представництвом «Місячного посольства» шляхом обману покупців, тому його діяльність визнана незаконною в КНР, оскільки не можна здійснювати продаж речей, якими ти не володієш [16].

Найбільш дієвим та ефективним способом розв'язання існуючої проблеми неоднакового застосування ст. II Договору про космічний простір має стати її офіційне тлумачення безпосередньо державами-учасницями цього Договору. Саме держави-учасниці міжнародного договору повинні встановити дійсний зміст досліджуваного положення, що відображає їхню волю на момент його укладання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 № 995_015 Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
2. Договір про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла від 27.01.1967 № 995_480 Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_480#Text
3. Угода про діяльність держав на Місяці та інших небесних тілах від 18.12.1976 № 995_482. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_482#Text
4. Угода про рятування космонавтів, повернення космонавтів і повернення об'єктів, запущених у космічний простір від 22.04.1968 № 995_483. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_483#Text
5. Конвенція про міжнародну відповідальність завдану космічними об'єктами від 29.03.1972 № 995-126 Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_126#Text
6. Конвенція про реєстрацію об'єктів, що запускаються у космічний простір від 14.01.1975 № 995_253 Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_253#Text
7. Лістнер М. Право власності та експлуатації космічного простору. *Реєнтський журнал міжнародного права*. 2003. Вип. 75. URL: <https://wenku.baidu.com/view/d5850ce881c758f5f61f6757.html>
8. Гантріп Е. Спільна спадщина людства: Адекватний режим для управління глибоководним морським дном. *Мельбурнський журнал міжнародного права*. 2003. Вип. 4. URL: https://law.unimelb.edu.au/_data/assets/pdf_file/0004/1680358/Guntrip.pdf
9. Лістнер М. Місячний договір: невдале міжнародне право чи очікування в тіні. 2011. URL: <https://www.thespacereview.com/article/1954/1>
10. Кочетков С.В. Місячні інвестори. *Інвестиційний бюлетень*. 2010. № 83.
11. Поп В.Г. Кому належить Місяць? Позаземні аспекти права власності на землю та мінеральні ресурси. 2009. URL: <https://www.springer.com/de/book/9781402091346>

12. Наукова ілюстрація «Чикаго ставить претензії на космічний простір». URL: <http://blog.modernmechanix.com/chicago-man-stakes-claim-to-outer-space/>.
13. Заява Ради директорів Міжнародного інституту космічного права (IISL) про претензії на майнові права щодо Місяця та інших небесних тіл. URL: <https://iislweb.org/statement-by-the-iisl-board-of-directors-on-claims-to-property-rights-regarding-the-moon-and-other-celestial-bodies/>.
14. Веб-сторінка Гаазької робочої групи з управління космічними ресурсами. URL: <https://www.universiteitleiden.nl/en/law/institute-of-public-law/institute-of-air-space-закон/Гаага-космічні-ресурси-управління-робоча-група>.
15. Будівельні блоки для розробки міжнародної основи управління діяльністю космічних ресурсів URL: <https://boeken.rechtsgebieden.boomportaal.nl/publicaties/9789462361218#152>
16. Скільки коштує Місяць в Китаї. URL: <http://www.china-voyage.com/2010/05/skolko-stoitluna-v-kitae>.